

”Der findes ikke noget seksuelt forhold”. Kønsforskkel og seksualitet ifølge Freud og Lacan.

Kirsten Hyldgaard¹

Artiklens emne er måden, hvorpå psykoanalysen tænker seksualdrift og kønsforskkel. Freud og Lacans værker er grundlaget. Artiklen fortolker Lacans sætninger om, at ”Der ikke findes noget seksuelt forhold”, og at ”Kvinden ikke eksisterer” ved at vise, hvorledes disse er kongeniale med og en videreudvikling af Freuds tænkning af kønsforskkel og kvindelig seksualitet. Her inddrages Lacans begreber om det symbolske, det imaginære og det reelle. Kønsforskellen er reel, det vil sige er en forskel snarere end et imaginært modsætningsforhold. Dette forudsætter Freuds begreber om seksualdriften, kastration og spørgsmålet om den infantile seksualitet.

Indledning

Der har altid været noget skandaløst ved Freuds begreb om driften som en seksualdrift, at driften overhovedet var seksuel og ved den betydning, Freud tildelte seksualiteten. Den betydning blev som regel vurderet som værende for stor, ja, overdreven. Og ubehaget blev ikke mindre ved indførelse af begrebet om dødsdriften i ”Hinsides lystprincippet” (Freud 1976a). Freud vedblev med at gøre det vanskeligt for sine disciple at forblive ortodokse. Hvis de ikke blev ekskluderet eller selv forlod ham, så blev arven kun overtaget selektivt. Dødsdriften blev ofte helt ignoreret og brugen af begrebet seksualitet og referencen til dette som analytisk og forklarende kraft blev stærkt nedtonet, hvis ikke helt forladt af toneangivende psykoanalytikere i især den angelsaksiske verden. Jacques Lacan og Jean Laplanche i Frankrig er undtagelser for dette.

1. Kirsten Hyldgaard: Lektor i pedagogisk filosofi, ph.d, Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet. E-post: hyldgaard@edu.au.dk

Freuds tænkning af kønsforskellen og kvindelighed har også altid givet anledning til afstandtagen, som om Freud her viste sig som patriarkatets chefideolog. Det skal ingenlunde forbigås upåtaget, at Freud ganske vist har formuleret sætninger om kvindelighed i al almindelighed og kvindelig seksualitet i særdeleshed, som ortodokse freudianere som undertegnede, hårdt presset, må indrømme, at her stikker borgeren fra forrige århundredeskifte næsen frem; også Freud var barn af sin tid. Men Freud sagde også andet om kønnet, der er vedblevet med at anfægte. Psykoanalysen synes ikke at være til at komme udenom, når ideen om køn for alvor kommer på tale fra og med overgangen til det tyvende århundrede, heller ikke hos toneangivende filosoffer som Simone de Beauvoir og Judith Butler, der ikke har deres primære udgangspunkt i psykoanalysen. Bortset fra historikere er det først og fremmest filosoffer, psykologer, litterater, film- og kunstteoretikere anfægtet af psykoanalysen, der har haft betydning for tænkning af kønnet i det tyvende århundrede. Det er ikke tilfældigt.

Særligt Lacans (1975) teser om kønnet har inspireret kønstænkningen og den dertil knyttede feminisme. I det følgende skal det vises, i hvilken forstand Lacans teser om, at "Der ikke findes noget seksuelt forhold", at "Kvinden ikke eksisterer", og at "Intet kan siges om kvinden" har deres afsæt i og er kongeniale med Freuds tænkning af seksualitet og kønsforskel.

Men hvad er det egentlig ved begrebet om seksualitet, dødsdrift og kønsforskel, der gør det nødvendigt – stiltiende eller eksplicit – at tage afstand? Et bud på, hvorfor seksualdriften får vigende status selv i den psykoanalytiske tradition, kan lyde, at man med begrebet seksualitet bliver tvunget til også at tænke på kønsforskellen. Og når man bliver tvunget til at tænke på kønsforskellen, bliver det antropologiske spørgsmål også prekært. Det bliver vanskeligt at opretholde, dels en ide om menneskets væren som bestemt ved bevidsthed og rationalitet, dels at kunne tale om mennesket og det eksistentielle i al abstrakt almindelighed. Når kønnet medtænkes, får den humanistiske ide om mennesket status af abstraktion.

På Freuds tid og med Freud var ideen om subjektet som bevidsthedens, erkendelsens og rationalitetens subjekt ikke længere enerådende, men måtte så småt vige pladsen for det ubevidste subjekt, drifternes og begærets subjekt. Hvor irrationaliteten, ufornuften, dumheden, det følelsesstyrede, det dyrisk kropslige og uciviliserede hidtil var projiceret over på kvinder, børn, gale og de store metropolvers truende masser af proletarer, så blev disse træk nu trukket ind i centrum af, hvad et subjekt overhovedet er. Og det er samtidigt med, at kønnet blev påtrængende i kunsten (ikke mindst i litteraturen), i videnska-

berne (seksualvidenskaberne med deres særlige interesse for perversionerne) og i politikken (kvinderetsforkæmperne). Dette sammenfald vidner om en begivenhed i tænkningen, hvor subjektet som det ubevidste subjekt trækker spørgsmålet om kønnet og den Anden med sig.

Freuds svar på sin samtids massepsykologi i "Massepsykologi og jeg-analyse" (1976b) er at ophæve en skelnen mellem individualpsykologi og massepsykologi. Den anden er aldrig fraværende, snarere altid til stede som enten objekt – den man vil "have" – eller som den, man identificerer sig med – den man vil "være". De mekanismer, der danner massebevægelser, er ikke væsensforskellige fra de mekanismer, der danner jeget.

I denne dannelse af jeget gør også kønnet en forskel. Det ubevidste subjekt er grundlæggende seksuelt. Ikke seksuelt i betydningen af kønnet som et perspektiv, der skal gøre tjeneste som supplement, som blot kompletterer det partikulære mandlige perspektiv, der ellers har poseret som alment. Men seksuelt i betydningen af kønnet som en umulighed, det der gør det umuligt at tale alment om jeget eller mennesket, det der gør det umuligt kun at tale om mennesket som bevidsthedens, erkendelsens og rationalitetens subjekt.

Snarere end at bringe en glemt kønsforskel og kvindelige værdier til ære og værdighed i kunsten, politikken, historien, hverdagslivet og i filosofien, så bliver kønsforskellen i psykoanalysen selve det, der viser, at mennesket ikke er ét, men spaltet, at andetheden ikke trygt kan bringes i forvaring hos det andet køn. Og det kan den ikke, fordi ideen om komplementaritet mellem kønnene, ideen om at kønsforskellen repræsenteres ved værdiernes modsætning i samme ombæring bliver anfægtet. Netop ideen om symmetri anfægtes i Lacans tese om, at "der ikke findes noget seksuelt forhold".

Freud og kønsforskellen

Nogle gange formulerer Freud sig som om, der ikke er noget problem: det han beskriver for drengens og mandens vedkommende, hvad angår opdagelse af kønsforskellen, besætning af objekter og identifikationer med den anden, fungerer ligeså for pigens og kvindens vedkommende, bare med omvendt fortegn. Her fungerer komplementaritetstænkningen i bedste velgående. Andre gange, og for det meste, vågner han op fra denne gamle drøm om symmetri. Så beskriver han ganske vist fortsat problemstillingerne set fra drengens og mandens synsvinkel, men viser samtidigt, at hvad kvindeligheden og kønsforskellen angår, kommer de imaginære modsætningsfyldte repræsentationer til kort. Ideen om, at mandligheden skulle udgøre det almenmenneskelige

kommer til kort samtidigt med, at den beroligende ide, om at vi bare også skal huske at medtænke en særlig kvalitativt forskellig kvindelig synsvinkel, så kortet ikke længere har mørke udforskede pletter, må opgives. Der findes ingen "psykisk repræsentation af den anatomiske kønsforskel", hævder Freud. Han opgiver enhver drøm om en "komplet parallelisme" ("glatten Parallelismus", Freud 1976c).

Lighed, ligeværdighed eller forskel?

Med et sådant afsæt kan Lacan skære igennem og tænke ideen til sin yderste konsekvens: Der er ganske enkelt ikke noget seksuelt forhold, for et forhold er ét, hvor der findes modsætninger, hvor der kan være tale om en "komplet parallelisme".

Dette betyder vel at mærke ikke en udradering af forskellen til fordel for den lighedstanke, der anser enhver tale om forskel som udtryk for stereotype fordomme og dermed som rent undertrykkende, og som noget der kun tjener til at dømme kvinder ude fra offentlige fællesskaber. Men er der så snarere tale om ligeværdighed, hvor den politiske kamp skulle bestå i en opvurdering af ideer om det særligt kvindelige? Eksistensens af et sådant fælleskvindeligt væsen kan ikke opretholdes på baggrund af psykoanalysen.

Når der snarere er tale om forskel, er det ikke muligt at placere sig i et neutralt, 'menneskeligt' perspektiv, uberørt af forskellen. Man er altid part i sagen, man taler fra en 'position', men vel at mærke uden at være et element i en delmængde og uden at udgøre den andens negation. Freud er så ofte blevet kritiseret for, at når han udtrykker sig i almene vendinger, ser han i virkeligheden sagen fra drengens eller mandens partikulære perspektiv. Pointen er, at han ikke kan andet, for når der ikke hersker en sådan "komplet parallelisme", eller der ikke er nogen "psykisk repræsentation" af en særlig kvindelig drift, så bliver det uklart, hvad det vil sige "at se sagen fra kvinders synsvinkel".

Så af og til erklærer Freud, at han ikke rigtigt ved, hvad han snakker om, og at dette nok ikke er en personlig mangel, men vedrører en reel mangel. Driften er ifølge sit væsen aktiv, her kommer klædelig tilbageholdenhed ikke på tale. Der er ganske vist passive mål: at være til behag for den anden, at være et redskab for den anden, at blive set, at blive kærttegnet, at blive taget, at få smæk. Men for at opnå det, kræves der aktivitet, ofte ganske megen systematisk målrettet handling. Man kan bare tænke på pinefulde og kostbare tiltag i forhold til kosmetisk forskønnelse, tid brugt på udvælgelse af og indkøb af beklædning og svedige aktiviteter i træningscentre med henblik på profile-

ring af muskulaturen. Så når man tilskriver passiviteten til kvinden, er der kun tale om en konvention, konstaterer Freud. At der ikke findes nogen kvindelig drift, nogen psykisk repræsentation af den anatomiske kønsforskel er, hvad der hos Lacan hedder, at "Kvinden ikke eksisterer".

Netop *fordi* kønnet ikke betyder noget bestemt, kan man i psykoanalysen hverken se bort fra det eller betragte spørgsmålet som et supplement, der kan bearbejdes i dertil indrettede aflukker kaldet centre og selskaber. Kønnet vedrører selve det at blive et subjekt, det ubevidste subjekt vel at mærke; bevidsthedens subjekt har aldrig villet vide af kønnet som andet end en partikulær afvigelse fra normen.

Kulturalisme eller universalisme

Problemet er nu, at hvis kønsforskellen ikke er et modsætningsforhold, men netop en forskel, hvordan denne forskel så kan tænkes, for forskellen er "reel". Det reelle henviser til Lacans treenhed det symbolske, det imaginære og altså det reelle. Det symbolske er det, der tvinger perceptionen af forskelle ind i en imaginær orden eller et system af modsætninger. Men hvad kan der menes med, at forskellen er reel?

Biologi eller kultur er det uundgåelige spørgsmål, når kønnet kommer på tale. Kønsforskellen er blevet udlagt som et tvungent valg mellem biologisk determinisme på den ene side ("anatomi er skæbne") og kulturel determinisme på den anden side ("en historisk variabel diskursiv konstruktion"). Kønnet er enten et spørgsmål om universel essens eller om kontingent betydning, om vilkår eller om vilkårlighed. Når der ikke er tale om biologisk køn – på engelsk: "sex" – tales der om psykologisk identitet – "gender" – hvor den begrebslige distinktion er begrundet i fraværet af naturligt sammenfald (Stoller, 1984). En variation over denne skelnen mellem biologi og psykologi får (hos Beauvoir, 1983) sit klassiske udtryk, at kvinde, det bliver man ikke født med at være, det bliver man gjort til. Og denne performativitet – at man bliver 'positioneret', at man 'gør' køn snarere end 'har' et eller 'er' sit køn – er (hos Butler, 1993), dels historisk variabel, dels diskursiv, det vil sige er en sprogligt genereret handling, der danner selve ideen om modsætningen mellem biologisk natur og psykologisk kønsidentitet. Endelig tænkes kønsforskellen altså hos Lacan som konstitueret i kraft af en formel universel symbolsk patriarkalsk lov og orden, en orden, der omdanner den reelle forskel til et imaginært, det vil som nævnt sige et forestillet modsætningsforhold mellem kønnene.

Er kønnets kilde indre eller ydre? Er det universelt eller historisk? Er det

medfødt eller forudsætter det den Anden? Er det et biologisk væsen med dertil hørende psykologiske fremtrædelsesformer, eller er kønsforskellens grundkulturen, det sociale, historien og sproget? Er driften mod den anden forårsaget af kemi, eller er den styret af et spørgsmål om den Andens begær? Enten eller. Der må vælges side.

Hvad diskursteoretikere og psykoanalytisk orienterede tænkere har til fælles er tesen om, at kilden til forestillinger om kønsforskellen er ydre. Dermed har de også kritikken af biologismen til fælles. Denne beskrives som en 'isme' i kraft af nu at have status af mytisk ide om en prækulturel naturtilstand, der i populære udgaver som regel akkompagneres af evolutionsbiologiske historier fra savannen om den entreprenante mand med køllen, der har en naturlig tilbøjelighed til løst og upålideligt at sprede sin sæd så vidt og bredt som muligt og tilsvarende urkvindelig tilbageholdenhed og praktisk omhu omkring valg af partnere i kraft af hjælpeløshed og behov for beskyttelse i den reproduktive kamp for overlevelse.

Men, hvor diskursteoretikeres og psykoanalytikeres veje skilles, er i forhold til spørgsmålet om historicisme/kulturalisme versus universalisme: Hvor diskursteoretikere er historicister og kulturalister, er psykoanalytikere universalister. For sidstnævnte er dén symbolske, formelle orden, der først og fremmest ordner forholdet mellem kønnene, på god strukturalistisk vis universel. Den symbolske orden er det, der tænkes at danne selve det imaginære modsætningsforhold mellem biologi og kultur og de ganske vist historisk og kulturelt variable former for menneskelig kultur. Den symbolske orden presser forskelle ned i et system af modsætninger. Og det har den altid gjort og vil den altid gøre, i hvert fald så længe der har været og er noget, der kan kaldes talesprog. Men universelle strukturer og symbolske ordener er ikke alt. Kønnen er også reelt, og det reelle er hverken en imaginær forestilling om indre, universel biologi eller ydre, diskursiv, historisk og kulturel variabel kønsidentitet. Med begrebet det reelle og begrebet drift søges det tvungne valg mellem biologi og kultur overskredet.

Driften

Driften er et grænsebegreb mellem det kropslige og det sjælelige ifølge Freud, driften opstår i *tilknytning* ("Anlehnung") til selvopretholdelsesinstinktet (Freud, 1986). Seksualdriften er en effekt af, at barnet "er født for tidligt" (Lacan), at det er prisgivet den Anden, der er et begærende og talende subjekt. Overlevelse indebærer amning, toiletræning og sengetider; selvopretholdel-

sen er aldrig rensset for den Andens indblanding, dén Anden hvis begær barnet er tvunget til at fortolke for at overleve. Begrebet begær er nødvendigt, fordi den Anden ikke kun er et objekt, der kan besættes med henblik på tilfredsstillelse af driften, eller en pol, man kan identificere sig med. Fordi barnet er prisgivet den Anden, og fordi den Anden er en talende væren, hvori indbefattes et ubevidst begær, må barnet stille spørgsmålet om, hvad det er for den Anden. Hvad slags objekt er det, om overhovedet noget for den Anden, og det må fortolke den Andens gådefulde meddelelser, der ikke blot er gådefulde på grund af barnets udviklingsstadium, men fordi det ubevidste er på spil i den Andens tale, således at den Andens tale uanset alder og udviklingsstadium altid vil være gådefuld. Forskellen mellem begrebet begær og begrebet drift består i, at begæret altid er et spørgsmål om den Andens begær, om fortolkning af den Andens ubevidste henvendelsesmåde.

Driften, til gengæld, er ikke et naturligt behov (efter væske, føde, fordøjelse og søvn), der kan tilfredsstilles. Driften er en konstant kraft, der pirrer sjælelivet (Freud, 1986). Den kendes kun ved sin psykiske repræsentation og kan i kraft af at være en konstant kraft aldrig tilfredsstilles på samme måde som et behov, der i hvert fald for en stund kan tilfredsstilles. Unaturlige objekter, som eksempelvis sutter og cigarer, kan give anledning til tilfredsstillelse. Det naturlige behovsobjekt, fx tørstens og sultens objekt, er mælken. Driftens objekt er til gengæld brystvorten, stimulationen af mundslimhinden i forbindelse med sutningen, hvor dette første objekt altså kan erstattes af tommelfingre, sutter, flasker, tyggegummi, cigarer, e-cigaretter osv. Så driftens objekt har helt fra begyndelsen taget afsked med det naturlige.

Men selvom driftens objekter ikke refererer til en naturlighed, er der alligevel bevaret en forbindelse til det kropslige i kraft af denne konstante parringskraft fra det kropslige indre, som driften antages at udgøre. Psykoanalytikere, der holder fast i driftsbegrebet, er egentlig hverken biologister eller kulturalister. Så hvad er de så?

Den infantile seksualitet

Hos Freud forhindrer driftsbegrebet forestillingen om en naturlig, biokemisk forårsaget drift mod det andet køn, altså en naturlig heteroseksualitet. Her hersker snarere den infantile seksualitet, og pointen med at kalde den infantil og seksuel er, at den menneskelige seksualitets grund ikke er en heteroseksuel, genital penetrerende naturlighed, og det ultimative mål ikke er artens reproduktion, men *tilfredsstillelse*. Driftens objekter er, som nævnt, ikke naturlige

objekter, men det, der kan tjene til at sænke en spændingstilstand, altså i princippet hvad som helst, der kan tilfredsstille, også alt det, der fra et reproduktivt perspektiv er helt overflødigt og af den grund kan forekomme bizart. Subjektet er først og fremmest libidinøst, objekter er først og fremmest libidinøse.

Hvis basale behov i form af væske, føde og søvn *ikke* bliver tilfredsstillet, dør man. Man dør ikke af *ikke* at få driften tilfredsstillet; snarere kan man dø af eller i hvert fald fremskynde døden ved at tilfredsstille den: spise for meget eller for lidt, drikke for meget, ryge, junke osv. Netop fordi driftens mål er tilfredsstillelse og ikke overlevelse, kan begrebet tjene til at forklare, hvorfor menneskearten også konsumerer, handler og i det hele taget nyder på måder, som snarere har selvdestruktionen end overlevelsen som effekt. Subjekter kan nyde at tilsidesætte egen lyst til fordel for at tjene den Anden, for eksempel et sundhedsideal om ikke at spise sukker og hvidt mel eller et politisk ideal om ikke at spise kød. Subjekter kan sågar nyde at afstå fra overhovedet at blive tilfredsstillet, som anorektikere og søjlehelgener er eksempler på. I stedet for at have artens reproduktion, såvel det enkelte individs som artens, som reference for forklaring, så fortøner reproduktionen sig i baggrunden som et epifenomen i forhold til driftens tilfredsstillelse.

Driftsbegrebet og ideen om dens "konstante kraft" er nyttig i forhold til at forklare det forhold, at mennesker, til forskel fra dyr, ikke kun lægger sig til at sove, når de biologiske behov er blevet tilfredsstillet, men fortsætter med at spise og drikke, selvom sulten for længst er stillet og tørsten slukket eller forbliver i årvågen tilstand med henblik på raffinering af kogekunst, krigskunst og andre kulturelle præstationer.

Kønnets betydningsfuldhed

Kønnet. I bestemt form ental. Er der et, to eller mange? Uanset om man er fortalende for kønsforskellen som biologi eller som kultur, er kønsforskellen blevet repræsenteret, ikke som en forskel, men som et spørgsmål om symmetriske poler, der tiltrækker hinanden. Her er der tale om mulig fuldstændighed, en enten kemisk forårsaget eller psykologisk, sågar metafysisk begrundet længsel efter forening; forskellen udraderes til fordel for at blive En, ét kød. Tankegangen betragtes, dels som selve grundlaget for, at heteroseksualitet kan have status af herskende, tyranniserende norm, dels som en tildækning af, at det imaginære, komplementære forhold ikke består af ligeværdige modpoler, men af hierarkiserede modsætninger, hvor mandligheden udgør den positive

pol og kvindeligheden repræsenterer den negative, manglen på det positivt givne. Kvinden kompletterer manden, ikke omvendt. Kvinden er det andet køn (Beauvoir). At have og at mangle, kultur og natur, fornuft og følelse, det almene og det partikulære, det rene og det urene, ånd og krop, så forskellige som dag og nat.

En variation over denne tænkning i komplementære forhold er ideen om, at snarere end diskrete kategorielle forskelle, et enten-eller, er der tale om kontinuitet. Snarere end væsensforskelle mellem kønnene er vi alle placeret et variabelt sted på en androgyn, éndimensionel akse med en Rambo-lignende arketype for enden af den ene akse og en Marilyn Monroe-lignende arketype for enden af den anden. Vi er alle mere eller mindre mandhaftige eller kvindagtige. Dette er imidlertid kun en variation over ideen om et symmetrisk forhold mellem kønnene. Fremfor at modsætningen er placeret på to individer, er den her installeret i det enkelte individ, og det er fortsat et spørgsmål om, at kønsforskellen har betydning, da man kan have både mandlige og kvindelige karakteregenskaber eller personlighedstræk i vekslende blandingsforhold. Kønsforskellen kan også, når den vel at mærke betragtes som værende reel, ikke betyde noget, ikke betyde noget bestemt, ikke bestemme noget. Hvad vil det sige?

Forskel eller modsætning, det er spørgsmålet. Hvad er forskellen? I filosofiens historie er der blevet sagt påfaldende lidt mindeværdigt om kønsforskellen, og spørgsmålet er naturligvis, om dette fravær af tænkning af kønsforskellen er en mangel, der kan udbedres, altså at der skal tilføjes et supplement, der for fuldstændighedens skyld kan råde bod på begrænsningen, at vi hele tiden lige skal huske at minde hinanden om, at enhver sag også skal undersøges fra kvinders synsvinkel, fordi kvindeforskningen – den medicinske, den historiske, den æstetiske – hinsides enhver tvivl har dokumenteret, at dette giver signifikante forskelle i de videnskabelige resultater, at man derved faktisk har kunnet se noget andet og faktisk har skabt ny viden. Eller må tænkning af kønnet snarere anfægte selve grundlaget for, hvorledes subjektet og væren tænkes? Kun hvis det sidste er tilfældet, er kønnet en udfordrende filosofisk ide, altså ikke kun et supplerende perspektiv med henblik på videnskabelig fuldstændighed, kun da bliver kønsforskellen reelt tænkt. Det ville være psykoanalysens tese. Når der er tale om *kønsforskelle* er det ikke et spørgsmål om at finde en mere korrekt eller mere sand definition på, hvad det vil sige at være en kvinde. Kønnet er snarere det, der spalter subjektet og peger på mennesket som den abstraktion, det er.

Kastrationen

Kønnsforskellen opdages. Det er ikke en viden, man bærer med sig fra fødslen, men et instinkt, der antages at være en viden om, hvad der må gøres med henblik på reproduktion af arten. Og opdagelsen gøres ikke godvilligt, den kræver trusler, truslen om kastration. Barnet vil ellers helst benægte, at der er forskel ved at konstruere forskellige teorier om det seksuelle, der kaldes infantile, fordi de ikke anerkender den kønnede reproduktion. Denne kommer først på tale i forbindelse med selve forbuddet, det for kulturmennesket grundlæggende incestforbud, kortfattet kaldet kastrationen, fordi det formener adgang til nydelse. Det er den pris, mennesker betaler for ikke at være dyr. Kastrationen repræsenterer et brud med enhver naturlighed og forårsager den fortrængning, der konstituerer det ubevidste og organiserer seksualiteten overhovedet.

Seksualdriften, qua aktiv, skelner som nævnt ikke mellem mand og kvinde. Men hvad gør så? Ifølge Freud findes der ingen psykisk repræsentation af den anatomiske kønsforskel, "den lille pige er en lille mand" før Ødipus (Freud, 1990), det vil sige før det, Lacan kalder den symbolske lov, som slår til for at bringe orden i det polymorf perverse uskelnelige kaos, så kultur kan skabes, og det sociale kan dannes. Nu skal der skelnes, så nu skal der opdrages, det vil sige undertrykkes. I psykoanalysen er kønsforskellen ikke én forskel blandt andre, det er forskellen. At lære at skelne mellem kønnene er at lære at skelne; det er identisk med at underkaste sig den kulturelle lov og orden.

At den infantile seksualitet er polymorf pervers implicerer, at seksualdriften intet har med kønsidentitet og -idealer at gøre; der er ingen orden, intet hierarki, driften er asocial. Det polymorf perverse er hinsides, før, bag, under, eller hvor man nu vil placere den i forhold til den klassiske distinktion mellem biologisk køn, "sex", og psykologisk identitet, "gender". Det er hinsides at være mand og mandig og at være kvinde og kvindelig. Det er snarere selve det, der spalter eller underminerer ideen om subjektets identitet som det ene eller det andet indefra og dermed det, der potentielt truer enhver orden indefra. Den infantile seksualitet er fundamentalt upassende. Derfor må den fortrænges. Seksualiteten er reel i den forstand, at den underminerer og truer den symbolske ordens konstituering af forestillinger om kønsforskel som en fikseret imaginær naturlig og normal opposition mellem det mandlige og det kvindelige. Og den symbolske orden, kastrationen, er forklaringen på, at der er to køn og ikke mange, at også alle dem, der kalder sig selv "queer", kun kan forekomme mærkelige i kraft af denne ordens opdeling af verden i hierarkise-

rede modsætningsforhold. Vi perciperer ikke mennesker, vi perciperer mænd og kvinder, hvilket viser sig, når vi opdager – eventuelt med et sæt – at vi har taget fejl, eller når vi bliver bragt i tvivl, så må der dvæles, indtil det kan afgøres, at det er en mand med en konventionel feminin fremtræden eller omvendt. Enten eller.

I kraft af det reelle, her kaldt den infantile seksualitet, er der imidlertid ikke nogen, der ikke er mærkelige. Og det er præcis fortrængningen af denne mærkelighed, denne forskellighed, som det er psykoanalysens formål at ophæve og bringe i tale.

Kritikken af drømmen om et symmetrisk forhold mellem kønnene må svare på den legitime indvending, at den infantile polymorf perverse seksualitet lyder som en drøm om en paradisisk mangelfri tilstand, komplet med oceanisk tilfredsstillelse, altså den mytiske ide om det prækulturelle, det præsymbolske. Svaret lyder, at det er Ødipus eller den symbolske kastration, der får dette 'før' til at fremtræde som polymorft, perverst og infantilt. Det reelle, her altså denne polymorfe seksualitet, er ikke uden for det symbolske, men viser sig kun i kraft af det symbolske, er et internt anliggende for den symbolske orden, en intern umulighed; der er ikke et 'udenfor', der ikke kan indlemmes i systemet af modsætninger, snarere er dette system af modsætninger ikke alt, ikke komplet, ikke fuldstændigt.

Laplanche (2007) har formuleret det på den måde, at det seksuelle bliver skabt gennem forbud og er altså selve det fortrængte, og det er fortrængt, fordi det er seksuelt. En kiasme er den retoriske figur, der tjener til at undgå mytiske oprindelsehistorier. Man undgår at tale om, at der er noget 'før' Ødipus, eller rettere, at forestillingen om dette 'før' nødvendigvis er et produkt af det symbolske forbud, det faderlige 'Nej'. Med andre ord er der her ikke gjort plads for erkendelsesteoriens drøm om en prædiskursiv realitet.

Uden forbud, uden kastration, uden fortrængning, ingen socialitet og intet begær i betydningen spørgsmålet om den Anden. Loven må nødvendigvis slå til med sit Nej, 'Du må ikke ...', og det Ene – den falliske funktion hedder det hos Lacan – hersker nu over mangfoldigheden. Nu er der ikke længere en uskelnelig, mærkelig mangfoldighed, men primære og sekundære køns karakteristika; der er noget, der har forrang fremfor andet, en målestok er oprettet. Freuds berygtede definition på kønsforskellen var tilsyneladende simpel for ikke at sige vulgær: Har man en penis, eller har man den ikke. Det er, hvad jordemoderens første perception og talehandling afstedkommer: 'Det blev en pige' eller 'Det blev en dreng'. Enten-eller, lige eller ulige personnumre, det ene eller det andet, og når man er i tvivl, er denne tilsyneladende så ubærlig,

at det ikke er ualmindeligt, at der må skæres igennem og korrigeres ved hjælp af "kønsmodificerende" kirurgi. Det besluttes, hvad barnets køn skal være, hvis perceptionen ikke umiddelbart tilsiger det ene eller det andet. Den polymorfe perverse seksualitet med dens utallige kilder, objekter og mål er nu blevet underkastet ettallets tyranni. Og er det måske ikke en definition ved anatomi og en nydelig opposition? Ja og nej.

Man kan lægge mærke til, at Freud ikke siger, hvad kvinder *er*, eller hvori kvindeligheden består. Der findes som nævnt ingen psykisk repræsentation af den anatomiske kønsforskel. Freud siger, at kvindeligheden er bestemt ved, hvad den mangler. Men hvorfor siger han ikke, at forskellen består i at have en penis og så at have noget andet: en klitoris, kønslæber, vagina? Det ville ellers give rigtig god heteroseksuel og behagelig ligeværdig mening. Definerer han ikke kvinder ved, hvad vi ikke er eller har, og gør han sig ikke dermed skyldig i det, man ikke må ifølge logikken, altså at negere alkvantoren, det vil sige at definere et begreb ved, hvad det ikke er eller ikke har? Der er jo så meget kvinder ikke har. Og når noget defineres ved, hvad det ikke er eller ikke har, så kan det netop ikke defineres i betydningen afgrænses og skelnes fra andet. Krokodiller kan heller ikke flyve, så hvori består forskellen mellem krokodiller og kvinder? Er Freud ikke bare ulogisk? Hvorfor ikke den ellers så fredsommelige ide om, at begge parter da så sandelig har noget positivt givet, som de gensidigt længes efter at få? Hvorfor denne mangel på gensidighed?

Det symbolske, det imaginære og det relle

Her kan Lacans treenighed, det symbolske, det imaginære og det reelle gøre tjeneste. I det *symbolske* er der tale om den minimale formelle forskel mellem at have og at mangle, + eller -. Der er to køn, ikke tre, fire eller mange. Denne orden kan ganske vist forkastes, så har vi psykosen. Den kan fornægtes, så har vi perversionen. Eller den kan benægtes, så har vi neurosen, det vil sige de tre grundlæggende mulige måder at være i verden på ifølge den lacanianske psykoanalyse (Hyldgaard, 2014). Der er med andre ord ganske vist en heteroseksuel matrice, men hele pointen med begreberne det ubevidste subjekt, fortrængningen og ikke mindst kastrationen er, at ingen sådan bare kan tage denne norm til efterretning, bøje sig for og forlige sig med den. Kastration er ikke noget man endegyldigt og uproblematisk kan anerkende. Det gælder for alle – universelt. Derfor findes der psykoser, perversioner og neuroser. Det ubevidste subjekts fundamentale utilpassethed i forhold til, hvad det bliver søgt gjort til af den Anden, giver sig hos Freud det udtryk, at homoseksualitet

ikke er uvedkommende for nogen. Freud ser homoseksualitet alle vegne, hos neurotikere, perverse og psykotikere. Og netop for ikke blot at reducere og indhegne subjektets fundamentale utilpassethed – forskellen – til et spørgsmål om latent eller fortrængt homoseksualitet, er der brug for et begreb om det reelle.

Den formelle symbolske orden konstituerer nu de *imaginære* og altså betydningsfulde oppositioner mellem det aktivt udfarende og det passivt tilbageholdende, mellem det falliske og det kastrerede, mellem kultur og natur, mellem fornuft og følelse, mellem det almene og det særlige, mellem erobring af nyt land og omsorg for det bestående, mellem den revolutionære og den konservative.

Men i *det reelle* mangler der ikke noget. Kun takket være det symbolske kan man se en mangel, her på penis, som man også kun kan se, at en bog mangler på bibliotekshylden i kraft af bibliotekernes formelle klassifikationssystemer: den savnede bog kan jo være sat forkert på plads og altså være nærværende og tilgængelig lige for næsen af én på hylden lige nedenunder, men i kraft af den symbolske orden, det formelle klassifikationssystem kan den manglede bog være helt usynlig, kan den overses.

Den symbolske orden danner perceptionen, danner både, hvad der kan ses, og den skaber blindhed. Den skaber "den blinde plet i en gammel drøm om symmetri", som Irigaray har kaldt kvinders køn (1974). Så forskellen mellem at have og at mangle kønsorganet – der er egentlig kun ét i det symbolske, kvinden mangler det jo – er den formelle, indholdstomme, universelle symbolske forudsætning for konstruktionen af historisk, socialt og kulturelt variable betydningsfulde oppositioner.

Hos Freud er man fri for illusionen om ligestilling. Ved synet af den lille piges eller moderens nøgenhed, ser den lille dreng altså ikke det, der 'er', men ser en mangel. Det er uhyggeligt, det skaber kastrationsangst, angsten for at miste det, drengen tror at besidde. Når kønsforskellen repræsenteres som at have en penis henholdsvis at mangle den, er pointen, at man aldrig vil kunne se det, der 'er', at kønsforskellen først og fremmest er en perciperet forskel, og at perceptionen er imaginær.

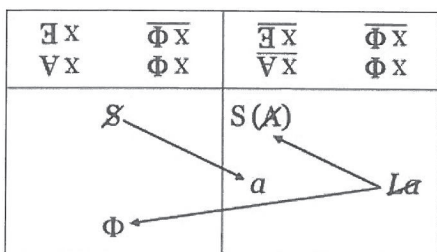
Det var det teoretiske. Har det praktiske konsekvenser i betydningen af, at vi kan bruge det til at analysere aktuelle forhold? For har vi ikke for længst frigjort os fra dette patriarkalske og chauvinistiske blik? Blikket og blindheden reproduceres efter sigende af, at mange kvinder fortsat og på trods af kvindebevægelsernes aktivisme ikke er nysgerrige i forhold til og ikke undersøger deres kropes køn eller har ord for sagen – sammenlignet med drenges

og mænds kontante håndspålæggelser og muntre, verbale generøsitet i forhold til eget køn, ofte i skøn samdrægtighed. Mænd har uden tvivl også deres at slås med, når der rivaliseres med andre mænd i omklædningsrummene, og når der sammenlignes med pornoskuespillere. For kvinders vedkommende, hvis man kan generalisere og altså mener at kunne tale om kvinder som en delmængde, er tendensen snarere, at kønnet ikke findes, som om mange kvinder ikke ser og mærker efter det, der er – de mange folder, de fugtige, karakteristisk duftende hulrum og forhøjninger – men ser og mærker et fravær, et intet, der derfor ikke giver mening at undersøge eller give ord, i hvert fald ikke ret mange, og de få, der er, og som vel at mærke tæller ét ved kønnet, fungerer på mange sprog som nogle af de mest krænkende skældsord, man overhovedet kan komme i tanker om, så man helt kan blive frataget lysten til at bruge mund om sagen. Ettallets tyranni, mangfoldighedens, det polymorfes reduktion kan tilsyneladende fortsat bringe én til tavshed og gøre blind og ufølsom. Man behøver ikke bogstaveligt talt at kastrere eller omskære kvinder for at opnå den ønskede effekt – at fratage kvinder lyst og tilfredsstillelse – hævder kliniske sexologer fortsat, fx danske Steen Hegeler.

Kastrerede mænd og seksuationsskemaerne

Hvis man ikke kan sige noget positivt og væsentligt om, hvad det vil sige at være en kvinde, kan man så i det mindste sige noget om, hvori mandligheden består? Lacan kunne ikke, som Freud, skelne kønnene i forhold til spørgsmålet om at være eller ikke at være kastreret, da alle er underkastet den symbolske lov og orden. Heri ligger den vigtige forskel mellem Freud og Lacan. For at kunne tale om en forskel mellem mand og kvinde, som ikke nødvendigvis bliver til et modsætningsforhold og kvinden til en mangelfuld mand, hente Lacan hjælp i logikken. Det gjorde han, fordi disse formelle notationer er tømt for betydning. Problemet med betydning er, at den gør forskelle til komplementære størrelser, forskelle bliver reduceret til modsætningsforhold, og det er netop forskelle snarere end modsætninger, som Lacans seksuationsskemaer tjener til at præsentere, ikke repræsentere (Lacan, 1975).

"Alle (mænd) er kastrerede" ($\forall X \Phi X$) hedder det på venstre side, sværdsiden (ΦX vil sige den falliske funktion, hvilket igen er lig med kastrationen). "Der eksisterer ikke nogen (kvinde), der ikke er kastreret", ($\exists X \Phi X$) med den streg over eksistenskvantoren, der negerer udsagnet) hedder det på højre side, spin-desiden. Ved første øjekast ser seksuationsskemaerne ud til at repræsentere kønsforskellen som en "komplet parallelisme" med positive notationer og ne-

gationer af samme, plus og minus, at have og at mangle. Ved nærmere eftersyn viser det sig, at det samme siges på to måder: "Alle mænd er kastrerede", og "Der findes ikke nogen kvinde, der ikke er kastreret". Både mænd og kvinder er kastrerede.

Det samme siges på to måder, to negationer er lig en positiv påstand ifølge klassisk logik, så hvori består den lille forskel?

Mænd og Faderen

Den universelle påstand (om at alle mænd er kastrerede) forudsætter tanken om og forholdet til en kastrator, en undtagelse, venstresidens ($\exists X \Phi X$), med negerende streg over ΦX . Undtagelsen er lovgiveren, (ur)faderen, Gudfader den almægtige, den, der ikke er mærket af nogen mangel og har nedfældet loven. Så der, hvor der er et forhold mellem at have og at mangle, er ikke mellem mænd og kvinder, men mellem manden og faderens position, undtagelsen for reglen om, at alle er kastrerede, for denne lovgiver formodes at være alvidende, almægtig og at have ubegrænset adgang til nydelse. Her har vi Freuds urhordefader fra *Totem og tabu*. Med andre ord: Når drenge bliver til mænd, er det ikke i kraft af kvinder, men i kraft af fædre, i kraft af fantasien om eller den faktisk truende, voldelige fader, også kaldet "den Anden" eller "Loven". Mænd behøver ikke kvinder for at være eller blive til mænd, men de behøver idéen om fædre, idéen om en stærk han, som de kan underkaste sig, så de kan danne kulturelle fællesskaber med andre mænd i en fælles identifikation med den store (ofte døde) mand. Kulturelle fællesskaber dannes mellem mænd i forhold til ideen om den exceptionelle mand: fædre, mestre og Gud, som Freud også beskrev det i "Massepsykologi og jeg-analyse", ikke mindst omkring førerens afgørende rolle som identifikationspol for massens sammenhængskraft.

Kvinder var før kvinderetsbevægelsernes opkomst i slutningen af 1800-tallet udelukket fra det offentlige fællesskab af mænd. Kultur er med antropologen C. Lévi-Strauss' (1991) formulering "udveksling af kvinder mellem mænd". Når kvinder er et objekt, der udveksles mellem mænd, skabes der bånd mellem mænd – ikke mellem mænd og kvinder. Derfor har det historisk set krævet politisk kamp og politiske beslutninger for, at kvinder kunne ac-

cepteres som netop ligemænd i offentlige institutioner. At se kvinder som mennesker er en politisk handling.

Hvorfor savner de os ikke?

Dette kan være den teoretiske begrundelse for, at mænd sjældent omtaler kvinders fravær i institutioner – bestyrelser, arbejdspladser, uddannelsesinstitutioner og sportsklubber – som en mangel eller som et savn. Snarere omtales de udefrakommende politiske krav om kvinders inklusion som en utidig indblanding, som noget, der potentielt ødelægger det fejrede kammeratskab og bryder broderskabets bånd, sænker det faglige niveau og fratager institutioner prestige. De eksterne, politiske krav om inklusion af kvinder i institutioner udlægges som et hensyn til partikulære interesser, her kvinders ligeret, ikke som et hensyn til almenvellet og institutionerne som sådanne. Inklusionen af kvinder har altid skyldtes udefrakommende politisk pres, der har aldrig været tale om en erfaret mangel indefra institutionerne selv, initiativet til inklusion af kvinder udgår ikke fra institutionerne selv.

Det omvendte er ikke tilfældet, der er aldrig tale om symmetri, når kønsforskellen er på tale, for når mænd er i undertal i eksempelvis pædagogiske institutioner eller på vej til at blive det inden for sundhedsvæsenet og kirken, så omtales det (i Danmark) som en 'feminisering' af institutionerne, og det er selvsagt aldrig en positiv kvalitet. Så kan man uden store politiske sværdslag kønskvote, såvel officielt som uofficielt, fordi der synes at være konsensus om, at man i så fald ikke varetager partikulære interesser, men almenvellets interesser. Når mænd er i mindretal, er det institutionerne, der lider under kønsskævheden. Ofte tales der som om, mænd blot i kraft af deres køn vil tilføje noget positivt – større mangfoldighed – i eksempelvis pædagogiske institutioner, hvor det hedder sig, at de kan udgøre tiltrængte og savnede rollemodeller for drenge, at de kan lege mere såkaldte vilde lege, spille fodbold og andre ganske stereotype forestillinger om, hvad det vil sige at være en mand. Mænd har noget at tilbyde qua mænd; det er en positiv kvalifikation at være en mand; de har 'den'. Derfor kan en mand blive foretrukket til en stilling – som pædagog, lærer, sygeplejerske, præst – blot med henvisning til hans køn. Derimod fremkalder det altid protester om diskrimination af – underforstået – bedre kvalificerede mænd, når kvinder foretrækkes, hvor 'alt andet ellers skal være lige', som det hedder. At være en kvinde er en diskvalifikation; en kvinde kan kun være kvalificeret på trods af hendes køn. Dette er ikke noget Freuds begreber om fallisk-kastreret har skabt, dette sagsforhold repræsenterer begreberne.

Reelle kvinder

Tilbage til seksuationsskemaerne: Hvad siger det om at være en kvinde? Hvor mandens position er at repræsentere det almene og have et forhold til faderens position, gælder det for kvinden, at hun har et forhold til det, at "det ikke gælder for alle at være kastreret" ($\forall X \Phi X$) med en streg over alkvantoren, der negerer den). Hvori består den lille forskel? Hvorfor er kvinder ikke også bare et spørgsmål om forholdet til fædre? Forskellen, den reelle, udgør det, man ikke må ifølge logikken, nemlig at negere alkvantoren. Man må ikke sige: "Det gælder ikke for alle kvinder...", for så kan man jo altid komme og sige hvad som helst om kvinders væsen i én dårlig uendelighed. Et universale, et almenbegreb, her kvinden, kan og må ikke bestemmes ved, hvad det ikke er, for så kan man ikke skelne, fx, som tidligere nævnt, skelne kvinder fra krokodiller.

Hvorfor så alligevel hævde dette imod enhver logik? Fordi der ikke er noget bestemt, der gør kvinder til kvinder, en kvalitet, en substans, en positiv størrelse, et urkvindeligt væsen, et "Alle kvinder er ..." Der er kun *ren negativitet*, noget, der ikke passer, noget upassende, der unddrager sig modsætningsforhold som aktiv-passiv, kultur-natur, ånd og krop.

Det er alt, hvad man kan sige om kvinden, at intet kan siges om hende. Kønnen betyder ikke noget bestemt. Kønnen giver ikke mening. Kønnen som reel forskel unddrager sig dermed også det ellers så tvungne valg mellem biologisk naturlighed og kulturel, historisk konstruktion af betydning. Kønnen betraget som *forskel* frem for som *modsætning* er et spørgsmål om umulighed i forhold til at blive begrebet af en sådan skematisk modsætningsfuld logik.

Hvor der er fortrængning, her den symbolske ordens fortrængning af forskellen, er der også det fortrængtes genkomst. For når "det ikke gælder for alle" eller "ikke-alt" er underkastet den falliske funktion, så findes der muligvis en nydelse, der unddrager sig den falliske funktion. Det vil sige, at der ikke er noget bestemt – en kvalitet, en substans, en positiv størrelse, et urkvindeligt væsen, et "Alle kvinder er..." – der unddrager sig kastrationens lov og vender tilbage som et genfærd fra en svunden, mytisk, paradisisk, præødipal tid – som Freud ellers formulerer sig med sine mytiske og nærmest poetiske metaforer om det ved kvindeligheden, der forekommer ham at være så "gråt af ælde" og "skyggeagtigt" og underkastet en særlig "ubønhørlig fortrængning" (Freud, 1976c). Det er, hvad man kan sige om kvinden og hendes nydelse, altså at, bogstaveligt talt: "Intet kan siges om kvinden" (Lacan). Kønnen betyder ikke noget. Kønnen giver ikke mening, tværtimod. Kvindens position er at være dette "ikke-alle og enhver", dette "ikke-alt", det der unddrager sig

den falliske lov og orden – uden vel at mærke at være mandlighedens negation, hvilket jo netop ville være at konstituere en opposition. Kønsforskellen som reel forskel betragtet unddrager sig det klassiske valg mellem biologisk naturlighed eller kulturel konstruktion af betydning. Det er et spørgsmål om umulighed i forhold til at blive begrebet af en sådan logik.

Kønspolitik

Hvad er de politiske implikationer af alt dette? Hvordan kan man tale om ligestilling på denne baggrund? Politisk synes det vanskeligt at mobilisere i forhold til et "vi kvinder", "Kvinder i alle lande, foren Eder!", for med reference til hvad, når nu der ikke findes et fælleskvindeligt væsen? I Danmark er repræsentanter for kvindebevægelserne både blevet beskyldt for at udøve kulturimperialisme, når de protesterede over kvindeundertrykkelse i andre lande og blandt herboende minoriteter og, når de ikke gjorde det, blev de beskyldt for kun at have blik for privilegerede middelklassekvinders kamp for adgang til bestyrelseslokaler. Hvis kvinder er "ikke-alt", hvis 'vi' godt nok ikke er mænd, men 'vi' heller ikke er deres negation, hvilke faner, hvilken fallos (eller signifiant for en forskel) skal 'vi' så referere til, hvis der ikke er noget 'vi', kun forskel, intet kan jo siges om kvinden sådan i al abstrakt almindelighed? Måske er det også derfor, at mange kvinder er tilbageholdende i forhold til at identificere sig som feminister.

Men er talen om og forsvaret for kønsforskellens anerkendelse ikke reaktionær i betydningen legitimerer fortsat mandlige privilegier? Det betyder snarere, at man ikke kan argumentere for, at kvinder skal accepteres i offentlige institutioner, fordi vi skulle bibringe noget positivt, noget substantielt andet, noget betydningsfuldt. Det ville netop være at gå i komplementaritetstænkningens fælde. De politiske implikationer er, at der ikke er nogen særlig kvindeligt måde, hvorpå man kan indtage en offentlig position – som statsminister, professor, general, soldat, præst eller pave – og netop derfor skal ingen kvinde være forment adgang til disse positioner, da man ikke kan vide på forhånd, om hin enkelte gør en forskel – på godt og ondt.

Et svar på det politiske spørgsmål er også at betragte ligheden som et aksiom (Copjec, 2001), snarere end som en faktisk eksisterende empirisk realitet eller som et fremtidigt og faktisk opnåeligt mål. Det ville svare til menneskerettighedserklæringernes proklamation af, at mennesker er født lige, hvilket de helt åbenbart ud fra ethvert empirisk videnskabeligt perspektiv – historisk, biologisk, økonomisk, socialt, kulturelt – ikke er. Menneskerettighedserklæ-

ringernes lighedsaksiom er i denne forstand lige så empirisk meningsløst, som det er at hævde, at "et punkt ingen udstrækning har". Alligevel kan de mobilisere politisk. Aksiomet er universelt, ikke fordi det forudsætter et universelt fællesmenneskeligt væsen, men fordi det *henvender* sig til alle uden undtagelse og altså uanset partikulær historisk og kulturel fremtræden.

Hvis fanen holdes højt, hvad angår kvindens manglende eksistens – sådan i al abstrakt, generaliserende almindelighed – så er der skabt mulighed for, at den singulære forskel, den singulære måde at nyde på, det ubevidste subjekts andethed og altså fundamentale utidighed kan komme på tale, men kun én efter én, kun i en beskrivelse af, hvorledes hvert enkelt tilfælde ikke kan indfanges af en modsætningslogik. Det er netop usammenligneligt. Man kan, som Don Juan, kun tage en ad gangen i det umulige, uendelige projekt at favne kvindens væsen. Der findes ingen generel metode eller målestok til at afgøre, om man er en kvinde, og man kan aldrig blive kvindelig nok.

Litteratur

- Beauvoir, S. (1983). *Det andet køn*. 1-3. København: Tiderne skifter
- Butler, J. (1993). *Bodies that Matter*. New York: Routledge
- Copjec, J. (2001). Misundelse og symmetriske relationers umulighed. *Psyke og logos*, nr. 1, årgang 22. København: Dansk Psykologisk Forlag
- Freud, S. (1905 d),. *Afhandlinger om seksualteori*. København: Hans Reitzels Forlag, (1985)
- Freud, S. (1920g) Hinsides lystprincippet. *Metapsykologi 2*. København: Hans Reitzel, (1976a).
- Freud, S. (1921c). Massepsykologi og jeg-analyse. *Metapsykologi 2*. København: Hans Reitzel, (1976b).
- Freud, S. (1976c). Über die weibliche Sexualität. *Gesammelte Werke XIV*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag
- Freud, S. (1932d) Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. *Gesammelte Werke XV*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag
- Hyldgaard, K. 2014. Eksistensens galskab. *Freudo-lacanianske tilgange til videnskab, kunst, kultur*. København: Multivers, (1990).
- Irigaray, L. (1974). *Speculum de l'autre femme*. Paris: Les Éditions de Minuit
- Lacan, J. (1975). *Le séminaire*. Livre XX. Encore. Paris: Seuil
- Laplanche, J. (2007). *La sexualité élargie au sens freudien*. Paris: PUF
- Lévi-Strauss, C. (1991). Strukturel analyse inden for lingvistik og antropologi. *Det videnskabelige perspektiv. Videnskabsteoretiske tekster*. Holme Olstrup: Akademisk Forlag
- Stoller, R.J. (1984). *Sex and Gender. The Development of Masculinity and Femininity*. London: Karnac Books

Abstract

The occasion of this article is the psychoanalytic concepts of drive, sexual difference, and infantile sexuality. The works of S. Freud and J. Lacan are the foundation. The article demonstrates how Lacan's statements, "There is no sexual relationship" and "The Woman does not exist" are congenial with and a further development of Freud's thoughts on sexual difference and female sexuality. The Lacanian concepts of the symbolic, the imaginary, and the real serve to clarify this development. Sexual difference is "real", i.e., a question of difference, not of opposition or complementarity.

Key words: Drive, sexual difference, castration, the symbolic, the imaginary, the real